

1297 (1879/1880) Tarihli Bahriye Kânûnnâmesi'ne Göre Osmanlı Devleti'nde Velâdet-i Humâyûn Kutlamaları

Şakir BATMAZ*

ÖZET

Osmanlı Devleti'nde son dönem icra edilen Velâdet-i Humâyûn kutlamalarında 1297 (1879/1880) tarihli Osmanlı Bahriye Kânûnnâmesi'ndeki teşrifat kaidelerine mutlak surette uyulduğu görülür. Bu kutlamalar iki şekilde gerçekleşmiş olup ilki Padişahın velâdet günlerinde yapılanlardır. Velâdet-i humâyûn adı verilen bu kutlamalarda Osmanlı donanmasına ait gemiler tarafından yirmi bir pare top atışının yapılması, sancakların keşide edilmesi, o gün akşam liman reisliklerinin, Tersâne-i Amire ve Bahriye Mektebi'nin de içinde bulunduğu resmî dairelerin, gemilerin ve konakların kandillerle aydınlatılması, mızıkta gösterilerinin yapılması, suçluların affı mu'tad olarak yapılanlar arasındadır. Osmanlı limanlarında demirli bulunan yabancı gemilerin veya yabancı devletlerin limanlarında bulunan Osmanlı gemilerinin de bu kutlamalara sancaklarını keşide ederek, top atarak ve o akşam kandillerle aydınlatma yaparak katıldıkları görülür. Bu kutlamaların diğer şekli ise yabancı devlet adamlarının velâdet günlerinde Osmanlı donanması tarafından yapılanlardır. Bunun için öncelikle ilgili devletin Beylik Sefinesi'nin Osmanlı limanında bulunması, merasim tarihi ile ilgili olarak o devletin konsolosu aracılığıyla Hariciye Nezareti'ne önceden bilgi verilmesi, kutlamalardan sonra ise teşekkür ziyaretinde bulunulması gerekmektedir. Zaman içinde Osmanlı Devleti'nin siyasi ve mali olarak içinde bulunduğu sıkıntılar bu kutlamaları da etkilemiş ve özellikle tasarruf gerekçe gösterilerek bazı yıllar sadece top atışıyla yetinildiği veya hiçbir faaliyet yapılmadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Velâdet, Bahriye, Teşrifat.

1- Giriş

Velâdet-i Humâyûn, Padişahın doğum günü yerine kullanılan bir tabirdir. Ancak bazı kaynaklarda Padişah çocuklarının doğumları içinde aynı tabir kullanılmaktadır¹. Padişahların doğan çocukları için yapılan

* Yrd. Doç. Dr. Erciyes Üniv. Fen-Edeb. Fak. Tarih Bölümü
sbatmaz@erciyes.edu.tr

¹ Vak'anüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi, Haz. Ahmed Hazerfen, C.I, İstanbul 1999, s.83'inde Velâdet-i Humâyûn tabiriyle sadece Padişahların doğum günlerini kast ederken Padişah çocukları içinse Velâdet tabirini kullanmaktadır. Hakan Karateke'nin Padişahım

merasime *Velâdet-i Âliyye Vukuu Resmi* denir. 17. Asırdan itibaren özellikle Sarayda doğumla ilgili yeni bir takım adetlerin uygulanmaya başlandığı görülür. Bunlar arasında Beşik Alayı, Sadrazam'a şerbet gönderilmesi, Paşa Kapısı'nda Mehterhane denilen bando çalınması ve top atışı bulunmaktadır². Sarayda Padişah zevcesi olan kadınefendi veya hasekilerden biri çocuk doğurduğu zaman öncelikle kendisine mükellef bir yatak döşenirdi. Doğan çocuğa Hazine-i Hümâyûn Kethüdası tarafından Darphane'de gümüş süslemeli bir beşik yaptırılırdı. Bu beşik, Hazine-i Hümâyûn Kethüdası önde olduğu halde bir kısım ağalar tarafından Harem'in Divan-ı Hümâyûn tarafına kadar götürülür, burada Dar'üs-Saade Ağası, Hazinedar Ağa, Hazine vekili ve diğer yetkililer tarafından karşılanarak teslim alınır. Doğan çocuk erkekse Sadrazam, Şeyhü'l-İslâm, Vezirler, Kaptan Paşa, Sadaret Kethüdası, Defterdar, Yeniçeri Ağası, Reisü'l-Küttab ve Çavuşbaşı'ya özel olarak gönderilen memurlarla müjdeli haber bildirilirdi. Onlarda kendilerine müjdeyi veren ağalara hil'at, donanmış at ve atıyye verirdi. Lohusayı tebrik için saray haricinde bulunan evli sultanlarla, Sadrazam, Şeyhü'l-İslam ve devlet ricalinin aileleri Sadrazam'ın nezdinde saraya giderlerdi. Lohusanın odasına giren davetliler kadını selamlar ve örtüsünü öper ardından sedir üzerinde otururlardı. Bu esnada çocuk yatağın ucunda oturan sütninenin kucağında bulunurdu. Beşik Alayı denilen bu merasimin yanı sıra Saray dışında da çeşitli merasimlerin yapıldığı ve yapılan bu merasimlere ahalinin de dâhil olduğu görülür. Zaten doğumdan sonra atılan toplar bu olayı halka duyurmak içindir. Top atışıyla birlikte çarşılara sokaklara avizeler, kandiller asılır, yeniçeri ve saray ağaları koğuşlarında sazlar çalar, zengin fakir bütün herkes şenliklere katılır³.

Çok Yaşar! Osmanlı Devletinin Son Yüzyılında Merasimler (Kitap Yay., İstanbul 2004, s.41,44,117) adlı eserinde de aynı tasnifi görmek mümkündür. İ.Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilâtı* (Ankara 1945, s.167-171)'nda, M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*'nde (C.3, s.587-588) *Velâdet-i Hümâyûn* tabirinin Padişah çocuklarının doğumu anlamına geldiğini ifade eder. Osmanlı tarihi kroniklerinden olan Ahmed Vâsıf Efendi, *Mehâsinü'l-Asâr ve Hakaikü'l-Ahbâr* (Haz. Mücteba İlgürel Ankara 1994, s.201,371) adlı eserinde, Defterdar Sarı Mehmed Paşa *Zübde-i Vekâiyât 1066-1116/1656-1704* (Haz. Abdulkadir Özcan, Ankara 1995, s.437,679,68,767)'nda, Şem'dâni-Zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *Mür'î't-Tevârih* (II.A, Haz. Münir Aktepe, İstanbul 1978, s.25,79,95)'in de ise her iki kutlama için de *velâdet* tabirini kullanmaktadırlar.

² Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, s.168-171.

³ Uzunçarşılı'nın 17. asırda merasimlerin çeşitliliğinin arttığı ve gelenekselleştiğini iddia eden görüşü Ali Seydi Bey tarafından ise tam tersi bir yaklaşımla ele alınmıştır. Ali Seydi Bey'e göre Osmanlı Devleti bu asırdan itibaren kemâl devrini ve istilâsını tamamlayıp çöküntü dönemine girmiştir. Bu durum yapılan kutlamaları da etkilemiş ve kutlamalar

Osmanlı Devleti'nde *Sûr-ı Hümayûn* denilen sünnet ve evlilik gibi özel günlerde de Velâdet-i Hümayûn'da olduğu gibi çeşitli merasimlerin yapıldığı görülür. Evlilik törenlerine ait ilk bilgiler Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarına kadar giderken şehzadelerin sünnet eğlencelerinin nasıl yapıldığına ilişkin kaynaklardaki esaslı bilgiler ise Fatih Sultan Mehmed dönemine kadar mevcut değildir. Özellikle 16. asırda sünnet kutlamalarına ait bilgilerin çoğaldığı görülür. 1529 yılında Kânûnî Sultan Süleyman'ın şehzade Mustafa, Mehmed ve Selim'e yaptırdığı sünnet düğünü çok ihtişamlı olmuştur. Merasimlerin manzum ve mensur olarak anlatıldığı *Sûrnâme*'lerde yapılan kutlamalar hakkında teferruatlı bilgiler bulmak mümkündür⁴. Sünnet ve düğün merasimlerinden biraz daha geç bir dönemde kurumsallaşan Velâdet-i Hümayûn'a ait örnekler ise 17. asırda çoğalmaya başlamıştır. 1665 yılında Şehzade Ahmed'in velâdet kutlamalarında üç gün üç gece şenlikler yapılmıştır⁵. 1693 yılında Sultan Ahmed'in iki şehzadesi İbrahim ve Selim'in velâdetleri Bilâd-ı Selâse ve Memâlik-i Mâhrûse'de üç gün üç gece şenliklerle kutlanmıştır⁶. 1698 yılında şehzade Hasan ve Hüseyin'in velâdet kutlamalarının da benzer şekilde yapıldığı görülür⁷. 18. asrın başlarından itibaren bu kutlamalarda Osmanlı bahriyesinin rolüne ait bilgilere rastlamak mümkündür. Genellikle bu bilgiler velâdet kutlamaları çerçevesinde donanmaya ait gemilerle yapılan toplu selamlamadan ibarettir. 22 Ekim 1704 tarihinde Fatma Sultan'ın velâdetiyle ilgili hattı humâyûn şu şekildedir⁸:

“Sen ki Veziriazam Ahmed Paşasın. Bugün saat yedi buçukta iken duhterçğimiz dünyaya geldi. Hak Te'âlâ kudûmunu mübarek eyleye. Sen dahi hizmetimizde niçe zaman durasın. İbtidâ evladımız olmağla gündüzlerde dört gün şenlik eylemek üzere tenbih eylesesiz.”

Bunun üzerine Veziriazam Ahmed Paşa tarafından yayınlanan buyruldu da;

resmî mahiyetini kaybedip özel bir mahiyet kazanmıştır. Ancak bu merasimlere ait bilgilerin 17. asırda yoğunluk kazanması Uzunçarşılı'nın görüşünü doğrular niteliktedir. bkz Uzunçarşılı, Saray

Teşkilâtı,s.168;Ali Seydi bey, Teşrifat ve Teşkilatımız,s.45.

⁴ *Sûrname*: Sûr, Farsça düğün, bir nedenden dolayı yapılan ziyafet, sevinçli şenlik demektir. Osmanlı saltanatının parlak devirlerinde düğünler çok ihtişamlı yapılırdı. Bu düğünler münasebetiyle vak'anivislerin tarihlerine geçirdikleri eserlere Sûrname ve sûriyye denilmekte idi. M. Zeki Pakalın *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.3, s.278.

⁵ *Zübde-i Vekaiyât*, s.43.

⁶ *Zübde-i Vekaiyât*, s.437.

⁷ *Zübde-i Vekaiyât*, s.679-680.

⁸ *Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704)*, Haz. Abdulkadir Özcan, Ankara 2000, s.289.

“Üsküdar, Galata, Haslar Kadılarına Gümriük Emîni, Darbhâne Emîni, Galata Voyvodasına zabt-u rabt için Yeniçeri Ağası, Cebeci, Topçu ve Arabacıbaşılara Sipah-ı Silahdar Ağalarına, Bostancıbaşı, Tersane Kethudâsı, Kalyon Kapudanı, Topçubaşı ile Kapudan buyrulduusunda “günde üç kere toplar atdırasız” deyü tasrîh olunur.”denilir.

2- Hibetullah Sultan'ın Velâdet Kutlamaları

18. asırda da kutlamalar yine üç veya dört gün sürmektedir. Ancak bazı özel durumlarda bu sürenin uzatıldığı görülür. 14 Mart 1759 tarihinde III. Mustafa'nın kızı Hibetullah Sultan'ın velâdet kutlamalarında devlet ricaline mübeşşirler gönderilmiş, sabah toplar atılmış, camilerde selâmet-i haml için dualar edilmiş, esnaf dükkânları ve rical haneleri süslenmiş, yedi gün yedi gece şehrayin yapılmıştır. Bu kutlamalarda ilginç bir gelişme olmuş yedi gün yapılması düşünülen kutlamalar bu sürenin sonunda halkın şevk ve neşesi tamamlanmadığı gerekçesiyle üç gün daha uzatılmıştır. Bu kutlamaların diğerlerinden biraz daha farklı ve ihtişamlı olmasının sebebi Şem'dânî- zâde Süleyman Efendi Tarihi'nde “...kırk seneden beri Padişah nesli geldiği olmadığından...” ifadeleriyle izah edilir⁹. Dönemin hicivleriyle ünlü şairi Haşmet, Hibetullah Sultan'ın velâdet kutlamalarını baştan sona takip ederek kayda almıştır. Haşmet'in velâdet hazırlıkları, sultanın doğduğu gece ve sonrasında yapılanlarla ilgili olarak verdiği bilgiler bize bu dönemde Velâdet-i Humâyûn kutlamalarının ne şekilde yapıldığı konusunda önemli bilgiler sunmaktadır. Şöyle ki:

a. Her Yerin Süslenip Kandillerle Aydınlatılması

“Bâb-ı Humâyûn'un içi ve dışı nice kıymetli avizelerle ve nice eşsiz kandil ve aynalarla süslendi ve aydınlatıldı. Altın ve gümüştan yapılmış güneş gibi şekiller ve nice kıymetli nakışlı, işlemeli kumaşlardan flandre şeklindeki bayraklar asıldı, saray avlusu sayısız kandillerle donatıldı. Enderûn-ı Humâyûn'da Kilerli, Seferli, Hazineli ve Has Odalı diye anılan ağalar Padişahın nefesine mahsus kasırları, kandillerle donattılar. Flandre için dikilen sütunların arasına “Mübarek Bâd, Saadet Bâd” gibi sözlerle mahyalar kurdular. Sadrazam ve Şeyhülislam'ın konakları, İstanbul'da oturan Vezirlerin ve Kazaskerlerin konakları baştan başa donatıldı. Defterdar Efendi Kapısı, bu mevkide bulunan devlet ricalinin kapıları, Ağalar Kapısı, Cebehane-i Amire, Tophane, Arabacılar kârhanesi, Çadır Mehtherhanesi, Tersane, Yeniçeri Kışlakları

⁹ Şem'dânî- zâde Tarihi, s.25; Hibetullah Sultan'ın doğum yılı Ali Seydi Bey tarafından ise 1758 olarak belirtilir. Bkz. Teşrifat ve Teşkilâtımız, s.40.

ve gümrükler fevkalade tezyin ve tenvir olundu. Kadim âdet üzere çarşı ve Pazar ve dükkânlar baştan ayağa donatıldı. Parası olanlar evlerinin kapılarını öyle süslediler rekabet ve müsabaka ile binlerce kandiller asdılar¹⁰. “

Burada bahsedilen kutlamalarda dikkat çekici husus devlet dairelerinin, devlet erkânının ve ahalinin konaklarının aydınlatılmasına verilen önemdir. Aynı itina Padişahın şahsını ilgilendiren -cülûs gibi diğer kutlamalar içinde gösterilmiştir. Özellikle cami ve mescitlerin bu kutlamalardan istisna bırakıldığı görülür. Bu durum 19. asırda değişmiş kadıların emri ile bu kutlamalara cami ve mescitler de dâhil edilmiştir¹¹.

b. Kadınların Kutlama Yerlerinde Dolaşmalarının Yasaklanması

“Kadınların seyr-i temaşaya öteden beri hırs ve düşkünlükleri haddinden fazla olduğundan ve çok gezip dolaşma yüzünden gebe kadınların çocuk doğurma haletleri de olabileceğinden, kadınların bedesten etrafında ve kalabalık yerlerde dolaşmaları yasak edildi. Sadece Ketenciler Çarşısı gezmek için kadınlara tahsis edildi”¹².

c. Ahalinin Eğlenmesi İçin Donanma ve Şenlikler Yapılması

“Padişahın fermanı ile tellaklar yedi gün yedi gece donanma olacağını ilan edince yirmi otuz gündən beri nakışlı kumaşlarla ve altın tellerle süslenmiş olan kapılar, dükkânlar, meydanlar ve evler bir kat daha süslendi. Köşe köşe gönül kandırıcı köçekler ve yer yer hokkabazlar binlerce görülmemiş şey tertip ettiler. Sadrazamın sarayında ip canbazları ve pehlivanlar ve çengi çigana, gecelerinde hayalciler, saz ve söz ve mehterhane ile şenlik ve sürur gulgulesi gökyüzünü tutuyordu. Vezirlerin sarayları, ekâbirin konakları hali vakti yerinde olanların evleri hanende ve sazandelerin gönül açıcı nağmeleri ile doldu. Tersane’de, Tophane’de, Ağa Kapısı’nda, Cebehane ve gümrüklerde de devam üzere kol kol çengiler vardı.”¹³

Velâdet kutlamalarında yapılanlar bu şenlikler birçok yönü itibarıyla hanedanın evlilik ve sünnet merasimlerinde yapılanlarla aynıdır.

d. Tersane-i Humâyûn ve Gemilerin Kutlamalarda Kullanılması

Buraya kadar kutlamalarda Tersane-i Amire’nin rolüne ilişkin verilen bilgilerden yola çıkarak Tersane’nin kutlamalardan önce süslendiği, kandillerle aydınlatıldığı, çengilerin eğlenceler tertip ettiğini söylemek mümkündür. Ayrıca Haşmet eserinde gemilerle yapılan kutlamalarla ilgili olarak ta şu bilgileri verir:

¹⁰ Haşmet, *Vilâdetnâme*, Haz. Reşat Ekrem Koçu, Çığır Matbaası, s.9-10.

¹¹ Karateke, *age.*, s.44; Osmanlı Devleti’nde önemli günlerde kandillerle yapılan aydınlatmalar, fişek atışları ve figürlü ışık oyunları hk. Bkz. Özdemir Nutku, Eski Şenliklerde Donanma ve Gece Eğlenceleri, *Tarihimizden Kültür Manzaraları*, Kabalca Yay., İstanbul 1995, s.55-67.

¹² Haşmet, *age.*, s.11-12.

¹³ Haşmet, *age.*, s.15-16.

Şehrâyin İstanbul arzının en şiddetli kış mevsimi olan hamsîn sonuna rastlamıştı. Bundan dolayı donanmanın bittiği gün hava bozdu ve öyle bir kar yağmaya başladı ki ortalık bembeyaz oldu. Bu suretle Donanma-yı Humâyûn'un yüz aklığı ile bitmesine delâlet eder. İki üç gün şiddetli soğuk oldu. Herkes üç gün üç gece istirahat etti. Sonra hava açtı. Evvelce hazırlanan fişek şenliklerine başlanması ferman olundu. Tersane'de, Tophane'de ve Cebehane'de büyük salları yapıldı. Bunların üzerinden Yalı Köşkü önlerinde deniz ve hava fişekleri atıldı. Deniz fişekleri suyun içinde fıskiye gibi fırlıyordu¹⁴.

Bu dönem kutlamalarda henüz top atışının yapılmaya başlanılmadığı görülür. Onun yerine fişek atışı yapılmaktadır. Ayrıca kutlamalar taşradan ziyade İstanbul eksenslidir. Fakat zamanla bütün Osmanlı coğrafyasında bu tür kutlamaların aynı coşku içinde yapılması için büyük çaba sarf edildiği görülür. Benzer kutlamaları 24 Aralık 1762 tarihinde Şehzade Selim'in velâdetinde de görmek mümkündür. Kutlamalar yedi gün sonunda üç gün daha uzatılmıştır¹⁵. 10 Ocak 1767 tarihinde Şehzade Mehmed'in velâyet kutlamalarının ise eskiden olduğu gibi üç gün devam ettiği görülür. Bu süre zarfında top şenliği yapılmış, hil'at ve atiyeler dağıtılmıştır¹⁶.

19. asırda da bu kutlamalar genellikle üç gün üç gece devam etmiştir. 1825'de Hatice Sultan'ın, 1826'de Adile Sultan'ın, 1828'de Fatma Sultan'ın, 1830'da Şehzâde Abdülaziz'in doğumları ile birlikte yapılan kutlamalar üç günle sınırlandırılmış olup mu'tad merasimler icra edilmiştir. Ancak 6 Aralık 1835 tarihinde Şehzade Nizameddin'in dünyaya gelişi için yapılan kutlamalar diğerlerine göre son derece ihtişamlı olmuştur. Velâdetin üçüncü günü akşamı Mabeyn-i Humâyûn'da toplanan rikâb erbabı, donanma gemilerinin icra edeceği fişek gösterilerini izlemiştir. Kutlamalar yedi gece devam etmiştir. Günde beş vakit belirlenen yerlerden top atışı yapılmış, Velâdet-i Humâyûn şerefine zindanlarda bulunan suçlular af edilmiş, deniz ve kara askerleri ile Dersa'âdet limanında bulunan Mısır gemisi zabıt ve neferlerine atiyeler dağıtılmıştır. Ayrıca ahali de çarşı ve pazarlarda yapılan şenliklere katılmıştır. Bu defa Velâdet-i Humâyûn kutlamalarına bu kadar önem verilmesinin sebebi ise Lütü Tarihi'nde *Sultan Mahmud'un doğum yıldönümü de aynı zamana denk geldi* şeklinde izah edilir¹⁷. 28 Ağustos 1840 tarihinde Naime Sultan'ın dünyaya gelişi ile ilgili olarak

¹⁴ Haşmet, *age.* s.29.

¹⁵ *Şem'dânî- zâde Tarihi*, s.45.

¹⁶ *Şem'dânî- zâde Tarihi*, s.95.

¹⁷ *Lütü Tarihi*, C.3, s.863-864.

yapılan kutlamalarda Padişah velâdet tebriki için gelen rikâb erbabına mücevher enfiye kutuları ihsan etmiştir. Bu mutlu gün şerefine bir hafta beş nevbet top atışı yapılmış ve Çırağan Sarayı önüne sallar getirilip yedi gece fişek atılmıştır. Diğer saraylar, binalar ve haneler kandillerle süslenmiştir. Bu kutlamalarda donanma gemilerinden sadece topla selamlama yapılmadığı, Boğaziçi'nde Tersane-i Âmire tarafından tahsis edilen sallarla fişek atışı yapıldığı da görülür. Ayrıca daha önceden de yapıldığı gibi Tersane-i Âmire Zindanı da dâhil bütün İstanbul zindanlarında borçlu olduğu için bulunanların borçları ödenerek salıverilmişlerdir. Bunun yanı sıra bazı devlet erkânına rütbe ve nişanlar verilmiştir¹⁸. 22 Eylül 1842 tarihinde Sultan Abdülmecid'in bir oğlu dünyaya gelmiş ve ona Abdülhamid adı verilmiştir. Şehzade Abdülmecid'in velâdetinden dolayı yedi gün top atılıp şenlikler yapılması hususunda yayınlanan hatt-ı humâyûn, Ahkâm-ı Adliye Meclisi Dairesi'nde devlet erkânının huzurunda okunmuş, istekli olanların geceleri kandiller yakmaları ve kutlamalara katılmaları istenmiştir. Bir velâdet geleneği olarak şairlerin manzûm mısralarla doğumu müjdeleme ve tarih düşürmesi Şehzâde Abdülhamid için de yapılmış ve Tarihçi Ahmed Lûtfî Efendi şu mısralarla Abdülmecid'e velâdeti tebşir etmiştir¹⁹:

*Nice şehzâde ve sultanlar ile dünyâyı hep
Hisse-mend-i sûr-ı Ferhat eylesin rabb-i mecîd*

*Âfitâb-ı matla'-ı târihi doğdu Lûtfî'ye
Nûrdur kıldı tulû' şâhzâdemiz Abdülhamîd*

Şehzade Mehmed Reşad'ın doğumu ile ilgili olarak da Sultan I. Abdülhamid'in 2 Kasım 1844 tarihinde Bâb-ı 'Âlî'ye gönderdiği hatt-ı Humâyûnla yedi gün top atılması ve kutlamalar yapılması istenilmektedir²⁰. Şehzade Mahmud'un dünyaya gelişinde de üç gün benzer kutlamaların yapıldığı görülür²¹.

Bu kutlamalara ait fermanlar,
İstanbul Kadısı'na,
Galata Kadısı'na,
Havâs-ı Refî'a Kadısı'na,
Ser-asker Paşa'ya,
Tophane Müşîri'ne,
Kaptan Paşa'ya,

¹⁸ *Lûtfî Tarihi*, C.6, s.1056.

¹⁹ *Lûtfî Tarihi*, C.7, s. 1129-1130.

²⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), A.AMD, Belge No:1/15, Hatt-ı Humâyûn, (21 Şevval 1260).

²¹ *Mehâsinü'l-Âsâr*, s.130.

Milel-i Selase Patrikleri ve Hahambaşı'ya gönderilmektedir. Bu fermanların hemen hemen hepsinde “*Velâdet-i Humâyûn-ı Cenâb-ı Şehinşâhî'den dolayı mevad-ı mu'tâdeden beş nöbet top endahıyla icrâyı şerh-âyîn ve istekli olanlar taraflarından dahi hane ve sahîlhaneleri önleri ikâd-ı kanâdil ile tezyîn olunması...*” ifadelerine rastlanılır²².

3- 1297 (1879/1880) Bahriye Kânûnnâmesi'nde Velâdet

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra devlet müesseselerinin daha iyi ve düzenli bir şekilde idare edilebilmesi için her yerin idarî usûlü bir kânûna veya nizamnâmeyle bağlanmıştır. Bu cümleden olarak Donanma-yı Humâyûn'u ve bahriye askerlerini daha iyi ve sistemli bir şekilde idare için bahriye kânûnnâmesi yapılması ve buna göre hareket edilmesi düşünülmüş ise de bu kânûnnâmenin çıkarılması için henüz erken olduğu kanaatine varılmıştır. Bunun yerine Tersane-i Amire'ye bağlı olan yerlerde esas tutulmak ve icap ederse zeyl ve ilave yapılmak şartıyla bir bahriye nizamnâmesi hazırlanmasına karar verilmiştir. Esasında III. Selim zamanında devrin icaplarına göre Tersane ve Donanmanın her kademesini içine alacak şekilde 1804 yılında bir kânûnnâme vücuda getirilmiştir. Bu Kânûnnâmeye 1805-1806 senelerinde bir takım ilaveler yapılmıştır. Ancak bu kânûnnâmenin ömrü çok kısa olmuş, III. Selim'in hâl edilmesiyle bu önemli teşebbüs gayesine ulaşmamıştır. Devrin Kaptan Paşası Mehmet Ali Paşa tarafından hazırlanan 1265 Bahriye Nizamnâmesi bu eksiği telafi için hazırlanmış olup 167 maddeden ibarettir. Meclis-i Vâlâ'da görüşülmesi uzunca bir zaman almış, neticede nizamnâmenin yerinde ve düşünülecek yapıldığı, bu hususta bir kânûnnâmenin hazırlanmasına kadar geçerli olacağı görüşü ortaya çıkmıştır. 29 Mayıs 1849 tarihinde Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye, Bahriye Nizamnâmesi ile ilgili mazbatasını Sadâret'e sunmuştur. Sadâret makamı da durumu 1 Haziran 1849 tarihinde Sultan Abdülmecid'e arz etmiştir. Bu nizamnâme hükümlerine göre Tersane ve Donanma işleri 1297 (1879/1880) yılına kadar idare edilmiştir. Bu tarihte çıkan ve tab' edilen Bahriye Kânûnnâmesi üzerine de yerini bu kânûnnâmeyle bırakmıştır²³. Bunun yanında Sultan Abdülaziz döneminde deniz ticaretinin uluslar arası hukuk çerçevesinde yapılması için Fransız Deniz Ticaret Kânûnu esas alınarak hazırlanan 1280 (1863/1864) Ticaret-i Bahriye Kânûnnâmesi, Osmanlı deniz ticaret hukukunun temelini oluşturmuştur. II. Abdülhamit döneminde hazırlanan 1297 (1879/1880)

²² BOA, A.MKT, Belge No:140/44, (12 Şevval 1308).

²³ Ali İhsan Gencer, *Bahriyede Yapılan Islâhât Hareketleri ve Bahriye Nezâretinin Kuruluşu (1789-1867)*, Ankara 2001, s.234-237.

Bahriye Kânûnnâme-i Humâyûnu diğerlerine göre Osmanlı teşrifat kaidelerini uluslar arası ölçülere çekme gayretinin bir sonucu olarak karşımıza çıkar. Devletlerin ve hükümdarların *Yevm-i Mahsus* denilen özel günleri klasik merasim kutlamalarından ziyade zaten epey süredir uluslar arası deniz hukuku hükümleri esas alınarak kutlanmaktaydı. Bahriye Kânûnnâmesi'nin bir anlamda bu zorunluluktan dolayı hazırlandığını söylemek mümkündür. Böylece Velâdet-i Humâyûn günlerinde 17. asırdan itibaren yapılmakta olan renkli sokak kutlamaları yerini İstanbul'un çeşitli mekânlarda yapılan Mızıkâ-i Humâyûn gösterilerine ve top atışlarına bırakmış bunun yanında her tarafın aydınlatılıp süslenmesi, mahkûmların affı, atiyeler dağıtılması gibi adetler ise kânûnnâme de zikr edilmese de bundan sonra da devam etmiştir²⁴.

1297 (1879/1880) tarihinde kaleme alınan Bahriye Kânûnnâme-i Humâyûnu bab, fasıl ve maddelerden oluşmaktadır. Birinci Bab, Teşrifat ve İhtirâmât-ı Resmiyye başlıklı olup "Selam Topu, Sancaklar, Ecnebi Nişan ve Madalyaları, Üniformalar" gibi konuları kapsamaktadır. Bu babda Velâdet-i Humâyûn ile ilgili dört madde bulunmakta olup bunlardan ikisi Osmanlı limanlarında diğer ikisi ise yabancı limanlarda yapılacak olan kutlamalarla ilgilidir. Kânûnnâmede ki velâdetle ilgili ilk iki madde şu şekildedir:

Bahriye Kânûnnâmesi Onuncu Madde; Velâdet-i Humâyûn gecesini akşam ezanından bed ile ertesi günü vakt-i asra kadar süfûn-u humâyûndan beş vakitte yirmi birer pare top atılacağı gibi seren ve sütun ve bordolar donatılıp ale's-sabah alay sancakları keşide kılınacaktır. Ve leyle-i mezkûrda şayet zât-ı hazret-i padişahînin bahren bir mahalle azimet veya avdetleri şeref vukû bulur ise donanma-yı humâyûnun seren ve küpeştelere mahtab-ı firûzan olunarak Padişahım Çok Yaşa! duası ifâ olunacaktır ve eğer yevm-i mezkûrda sandal veya kayıkların biriyle bahren bir tarafa azimet veya avdet-i şahane vukû bulunduğu takdirde, seren ve küpeştelere asker dizilip Padişahım Çok Yaşa! duası ifâ kılınacaktır. Ve iş bu yevm-i mahsûs-ı padişahî cuma gününe tesâdüf eder ise merasim-i mezkûrenin icrasıyla beraber vakit toplarından müstesna olarak Cuma Selamlığı'na mahsus yirmi birer pare top endahat olunacaktır²⁵.

Bahriye Kânûnnâmesi On Birinci Madde; Cülûs ve Velâdet-i Humâyûn'a tesâdüf eden eyyamda Memalik-i Mahrûse limanlarında bulunan süfûn-ı humâyûndan dahi (dokuzuncu ve onuncu maddelerde gösterilen) merasim-i şadmani tamamen ifâ olunup fakat beş vakitte atılacak toplar

²⁴Hükümdar çocuklarının dünyaya gelişi kutlamaları bu kânûnnâmede Velâdet-i Humâyûn olarak zikredilmemekte ve bu tabir sadece hükümdarların doğum günleri için kullanılmaktadır.

²⁵1297 Tarihi Bahriye Kânûnnâme-i Humâyûnu, Matbaa-i Bahriye İstanbul, s.6-7.

yalnuz bir sefinden endaht olunacaktır. Eğer limanda ecnebi sefaini bulunur ise kumandan veya en kıdemli kaptan tarafından zikrolunan ecnebi sefâini kumandan veya kaptanlarına yevm-i mahsûs-ı padişahî hulul eylediği bir gün evvel resmen haber verilecektir²⁶.

Bahriye Kânûnnâmesi'nde bu konudaki açık hükmüne rağmen bazen yabancı gemilerin velâdet kutlamalarına katılmalarına izin verilmediği görülür. Bunda kutlamalara katılmak isteyen devletin o an Osmanlı ile siyasî ilişkilerinin bozuk olmasının büyük rol oynadığını söylemek mümkündür. Mesela Yunan kumpanyasına ait Sparta adlı vapurun kaptanı vapurunu elektrik kandilleriyle süslenerek 1893 yılı Velâdet-i Humâyûn gecesini yapılacak olan kutlamalara katılmak arzusunda olduğunu liman riyasetine bildirmiştir Ancak vapur içinde elektrik kandillerinin yakılmasına Bahriye Nezareti tarafından herhangi bir gerekçe belirtilmeden müsaade edilmemiştir²⁷ Bu tür özel durumlar haricinde Osmanlı limanlarında bulunan yabancı gemilerin velâdet kutlamalarına mutlak surette katılmaları zorunludur. Aralık 1903'te Beşiktaş önlerinde demirli bulunan gemiler fenerlerle ve Dolmabahçe önünde bulunan Alman Mektep gemisi elektrikle aydınlatılmış ve bu geminin direkleri arasına mürettebatı tarafından "Ayn-Ha" harfleri bulunan levha asılmıştır²⁸. Avusturya ve Alman Sefaret vapurları da elektrikle aydınlatılarak saat iki buçuktan üçe kadar havaî fişekler atmışlardır²⁹.

O gün Osmanlı limanlarında bulunan yabancı gemiler tarafından yapılacak olan kutlamalardan sonra Osmanlı gemi kumandanının veya en kıdemli süvarinin teşekkür için yabancı gemi kumandan veya kaptanına ziyarette bulunması gerekmektedir. Bununla ilgili Kânûnnâme maddesi şu şekildedir:

*Bahriye Kânûnnâmesi On Üçüncü Madde; Eyyam-ı mahsusa-i padişahî için süfûn-ı ecnebiyye tarafından icra kılınan merasimin teşekkürüne havi kumandan veya en kıdemli süvarinin büyük üniforma ile zikrolunan ecnebi sefâin-i kumandan veya kaptanları canibine resmen azimet etmesi elzemdir*³⁰.

²⁶ 1297 Tarihli Bahriye Kânûnnâme-i Hümayûnu, s.8.

²⁷ Deniz Müzesi Arşivi (DMA), MKT, Belge No:710A-101, (5 Şa'bân 1310).

²⁸ Ayn ve Ha harfleri (II.) Abdülhamid ismini temsil eder.

²⁹ DMA, Gemiler, Erkân-ı Harbiye, Tersane, Limanlar, Daireler Bölümü, Belge No:356-95, (17 Şa'bân 1321).

³⁰ 1297 Tarihli Bahriye Kânûnnâme-i Hümayûnu, s.8.

1297 (1879/1880) Bahriye Kânûnnâmesi ile velâdet kutlamalarının artık Osmanlı sınırları dışında da yapılmaya başlanıldığı görülmüştür. Şöyle ki.

Bahriye Kânûnnâmesi On İkinci Madde; Sûfun-u humâyûndan bir veya birkaç sefine ecnebi limanında bulunup da eyyam-ı mahsusa-i Cenab-ı padişahî hulul eder ise merasim-i mezkûre kezalik icra olunub fakat yalnız vakt-i zevalde bir sefineden yirmi bir pare top endaht olunacaktır. Ve iş bu rûz-ı firûz-ı padişahî dahi o limanda bulunan ecnebi sefâinün kumanda veya kaptanlarına kezalik bir gün evvel haber verilecektir³¹.

Ancak yabancı bir ülke limanında bulunan Osmanlı gemilerinin velâdet kutlamaları çerçevesinde top atması sürekli sorun meydana getirmiştir. Zira top atışı için bulunulan liman şehrinin idarecilerinden izin istenilmesi bazı bürokratik problemleri de beraberinde getirmiştir. Bu nedenle özellikle yabancı sahillerde yapılan kutlamaların elden geldiğince bir sıkıntıya mahal vermeden yapılmasına gayret edilmiştir. Osmanlı Devleti tarafından aynı zamanda yabancı hanedan üyelerinin özel günlerinde de kutlamalar yapılmaktadır. Yabancı hükümdarların velâdet kutlamalarında karakol gemileri donatılarak yirmi bir pare top atışı yapılması gerekmektedir. Bu durumu birkaç gün önceden Hariciye Nezâreti, Bâb-ı 'Âlî'ye ve Bâb-ı 'Âlî'de Mâbeyn-i Humâyûn Baş Kitâbeti'ne bildirerek gerekli hazırlıkların yapılmasını isterdi. 7 Eylül 1891 tarihinde İran Şahı'nın velâdet günü ve Rus İmparatorunun isim günü şu şekilde bildirilmiştir³²:

Mâbeyn-i Humâyûn'a

Hariciye Nezâreti'nden iş'âr olunduğu üzere İran Şahı'nın yevm-i velâdetine müsadîf olan işbu Ağustos-ı Rûmî'nin yirmi dokuzuncu perşembe ve Rusya İmparatoru'nun isim gününe tesadîf eden kezalik şehri mezkûrun otuzuncu cuma günleri karakol sefine-i humâyûnu donatılarak top endaht ettirileceği 'arz olunur. Ol bab da emr ü ferman hazret-i men-lehu'l-emrindir.

Bir devletin hükümdarının velâdet, cülûs, ölüm günü hep bu kabilden olup merasimlerin yapılması için o gün ilgili devletin bir *Beylik Sefinesi*'nin Osmanlı limanlarında olması gerekmektedir. Ancak Bahriye Kânûnnâmesi'nde bu geminin olmadığı durumda ne yapılacağına ilişkin bir açıklama yoktur. Erkân-ı Harbiye-i Bahriye Dairesi'nin bu konuyla ilgili 1888 yılında verdiği karara göre: Osmanlı harp gemilerinden sadece on toptan aşağı topu bulunan ve bunların tekrar doldurulmasını icap edenler bu merasimden istisna tutulmuştur. Fakat bu durumda istisna tutulan gemilerin neden kutlamalara katılmadığını yabancılara anlatmakta

³¹ 1297 Tarihli Bahriye Kânûnnâme-i Humâyûnu, s.8.

³² DMA, MKT, Belge No:657/226, (3 Safer 1309).

müşkülât çekileceğinden bu tür durumlarda geminin niteliğine bakılmaksızın merasimlere katılması istenilmektedir³³. Osmanlı gemilerinde top bulunmadığı durumlarda dahi en azından sancaklarını keşide ederek merasime katılmaları gerekmektedir³⁴. Top atışı ve sancak keşidesi merasiminin sona ermesi üzerine Osmanlı limanında demirli bulunan yabancı devletlerin Beylik Sefinesi süvarisi, bu kutlamaya katılan başta Osmanlı Devleti olmak üzere -eğer varsa- diğer bütün devletlerin limandaki gemilerinin süvarilerine göndereceği zabitle teşekkür etmesi gerekmektedir. 27 Temmuz 1879 tarihinde Rusya İmparatoru'nun velâdet kutlamalarında Tarabya Limanı'nda bulunan İngiltere, Fransa ve İtalya Beylik Sefineleriyle Osmanlı donanmasına ait zirhli karakol gemileri donatılarak mu'tâd merâsim yerine getirilmiştir. Ertesi günü Rus gemi kaptanı tarafından teşekkür için gönderilen zabıt teşekkür için İngiltere, Fransa ve İtalya gemilerine uğrayıp Osmanlı karakol gemisine uğramaksızın geri dönmüştür. Bu durum gemi süvarisi tarafından gönderilen jurnalle Liman Riyâseti'ne bildirilerek kınanmıştır³⁵.

Osmanlı Devleti, bu kutlamaların ne zaman yapılacağını ilgili ülkenin konsolosunun Hariciye Nezâreti'ne yaptığı ihbarla bilmektedir. Ancak 1297(1879/1880) Bahriye Kânûnnâmesi'nin hazırlanmasından önce bu tür durumlarda ne yapılacağına ilişkin düzenlemeler gemi süvarilerine teker teker gönderilmektedir. Mesela 11 Haziran 1864 tarihinde konsolosların -zayıf bir ihtimal dahi olsa- yalan beyana başvurabilecekleri düşüncesi Osmanlı idaresini bu konuda yeni birtakım düzenlemeler yapmaya sevk etmiştir. Bütün gemi süvarilerine yazılı olarak gönderilen bu yeni düzenlemeler ve gerekçesi şu şekilde anlatılmaktadır:

Gemi Süvarilerine

Avrupa hükümdarlarının velâdet ve cülûslarına tesadüf eden günler ile diğer özel günlerinde Osmanlı gemileri tarafından top atılması ve sancak keşidesiyle yapılan resmi kutlamalar için gemi süvarilerince bilgi alınıp zikredilen günlerde yalnız konsoloslar tarafından yapılan ihbar üzerine bu merasim yapılmaktadır. Halbuki konsolosların gerçek dışı ifade ve ihbarda bulunarak gemilere bu merasimi yaptırılmaları imkân dâhilindedir. Bu nedenle Avrupa devletleri hükümdarlarının isimleriyle velâdet ve cülûs tarihlerinin yazılı olduğu cetvel bütün gemi süvarilerine

³³ DMA, MKT, Belge No:540-149, (23 Cemâziye'l-Âhîr 1305).

³⁴ DMA, MKT, Belge No:754-167, (Tarihsiz Telhis).

³⁵ DMA, MKT, Belge No:249-30. (Tarihsiz)

gönderilmektedir. Bu listede isimleri bulunan hükümdarlardan İstanbul'da sefaretini bulanların yanına şerh ile yıldız işareti konulmuş olup isimleri yanında mim işareti olan devletlerin ise senede bir defa velâdet tarihinde sancak küşadı ve topla selâmlama merasiminin yapılması gerekmektedir. Bu merasimi yalnız Fransa, Rusya ve İsveç devletlerinin tarih-i velâdetlerinde yapmayıp yanlarına mim konulan diğer devletler içinde icra edilmesi gerekmektedir. Eğer o devletin Osmanlı limanlarında Beylik Sefinesi varsa merasim mutlak surette yapılmalıdır. Ancak öncekinden farklı olarak merasim tarihi öncelikle hükûmete bildirilmeli ve oradan da gemi süvarilerine verilecek emir üzerine gönderilen cetvele müracaat edilerek doğruluğu onaylanmalıdır. Eğer bir yanlışlık varsa merasimin icra olunmaması gerekmektedir³⁶.

Bazen bu kutlamalardaki top atışları Osmanlı gemilerinin süvarilerince yanlış icra edilmektedir. Bu durumda eksik yapılan top atışı o devletle Osmanlı Devleti arasında protokol krizi yaratmaktadır. Tam tersi olarak atılan topların olması gerektiğinden fazlalığı ise devlet bütçesine yük getirmektedir. Bu nedenle sürekli artan hataların önüne geçebilmek için bunu işleyen gemi süvarilerine ceza verilmeye başlanmıştır. 24 Kasım 1886 tarihinde İzmir'de bulunan Mehmed Selim Fırkateyni Süvarisi'ne Bahriye Nezareti tarafından gönderilen yazıda İtalya Kraliçesi'nin Teşrîn-i Sâni'nin sekizinci günü doğum günü olduğundan İzmir Limanı'nda bulunan İtalya donanmasıyla Mehmed Selim Fırkateyni tarafından alay sancakları keşide edilerek ikinci vakti yirmi bir pare top atıldığı İzmir Liman Reisi tarafından gönderilen telgrafla bildirildiği ifade edilir. Bahriye Nezareti, bu durumun Şûrâ-yı Bahriye'ye havale olduğunu ve yabancı devletlerin özel günlerinden yalnız velâdetle cülûsta donanma-yı humâyûn'dan top atılması mu'tâd olduğu halde bu tarihte öyle velâdet veyahut cülûsun olduğuna dair bilgi olmadığı bildirilmektedir. O halde icrâ olunan kutlamaların Bahriye Kânûnnâme-i Humâyûnu'nun hangi maddesi uygun olarak yapıldığı sorulmaktadır³⁷. Gemi süvarisi tarafından Şûrâ-yı Bahriye'ye gönderilen cevabî gerekçe pek tatminkâr bulunmadığı için bu olayın diğer süvarilere de bir örnek olması amacıyla hatadan doğan maddi zarar tutarı olan 1.080 kuruşun, süvari tarafından nakden ödenmesine karar verilmiştir.³⁸

4- II. Abdülhamit'ten Sultan Vahdettin'e: Son Kutlamalar

Savaş ve yokluk yıllarında bu kutlamalar önemsizlikle birlikte, çok sade bir şekilde icra edildiği veya hiç yapılmadığı görülür. I. Meşrutiyet'ten itibaren velâdet ve cülûs kutlamalarında elden geldiğince

³⁶ DMA, MKT, Belge No:61-14, (7 Muharrem 1281).

³⁷ DMA, MKT, Belge No:492-50, (28 Safer 1304).

³⁸ DMA, MKT, Belge No:492-80, (28 Safer 1304).

tasarrufa riayet edilmiştir. Özellikle II. Abdülhamid'in tasarrufla ilgili olarak yayınladığı iradelerin bunda etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Osmanlı Devleti'nin bu dönem içinde bulunduğu malî sıkıntı donanma için gerekli olan mühimmatın tedarik edilmesinde güçlükler yaşanmasına sebep olmuştur. Bu durum velâdet kutlamalarını da zaman zaman olumsuz olarak etkilemiş ve kutlamalarda kullanılan patlayıcı madde (eczâ-yı nâriyye)'lerin donanma içinde ihtiyaç duyulması nedeniyle Tophane-i Âmire Müşriyeti'ne 25 Şubat 1893 tarihli bir yazı gönderilmiştir. İlgili yazıda donanma için eczâ-yı nâriyyeye şiddetle ihtiyaç duyulduğundan ve bunun için on beş bin kuruşun, görevlendirilmiş memura teslim edilerek Tophane Müşriyetine gönderildiği ifade edilmektedir. Yazıda Velâdet-i Humâyûna tesadüf eden gecenin yaklaşmasıyla diğer sanâyi'-i nâriyyenin de Tophane-i 'Âmire'de imâl edileceğinden talep edilen eczâ-yı nâriyyenin imalinin tehir edilmemesi için ikazda bulunulduğu görülür³⁹. Aynı yıl Velâdet-i Humâyûn kutlamalarından önce Kastamonu Vilâyeti'nden alınan tahrîrâtta bu tür günlerde (eyyâm-ı mes'ûde) kale bulunmayan mahallerde ne şekilde top atılacağı sorulmaktadır. Kastamonu'ya gönderilen cevabî yazıda: "*Kale ve top olmayan mahallerde belediyeler tarafından adi top bulundurulur ve zabtiyye ve hademe gibi adamlar tarafından Ramazan ve bayramlarda endahat olunuyor ise de bunların ekserisinde sakatlık zuhûr ettiğinden isti'mâlîne cevaz verilmemekte olduğu ve asker-i şâhâne tarafından idâre ve endahat olunmadıkça şunun bunun öyle top endahat etmesi münâsîp olamayacağı ...*" bildirilmektedir⁴⁰.

Velâdete tesadüf eden 27 Kasım 1901 tarihinde kutlamaların her yıl olduğu gibi sabahleyin Cuma Selamlığı'ndan evvel Yıldız Sarayı'nda yapılması kararlaştırılmıştır. Ancak kutlamalar için fişek atılmayarak mu'tâd olduğu üzere kalelerden ve gemilerden top atılması ve bu hususa dikkat edilerek herhangi bir yanlışlık yapılmaması için irade yayınlanmıştır. Bu durum gazetelere verilen ilânlarla da halka arz edilmiş ve bu ilânlarda "*...fişek endahat olunmayarak tasarruf edilecek akçenin Rumeli'de bulunan asâkir-i şâhâne için hedâyâ-yı şitâiyyeye zamca ittihâz olunacağı...*" şeklinde belirtilmiştir⁴¹. Devlet bütçesine sağlayacağı nispi katkı bu tür kutlamalarda tasarrufun sürekli hale gelmesine sebep olmuştur. II. Meşrutiyet devri ve sonrasında da kutlamalarda tasarruf uygulamasının devam ettirildiği görülür. 22 Ekim 1910 tarihinde Dâhiliye Nâzırı tarafından Emniyet-i Umûmiye

³⁹ DMA, MKT, Belge No:733-29, (8 Şa'bân 1310).

⁴⁰ BOA, DH.MKT, Belge No:201/65, (26 Safer 1312).

⁴¹ BOA, DH.MK, Belge No:790/16, (13 Şa'bân 1321).

Müdüriyeti'ne gönderilen yazıda bir sonraki pazartesi günü Velâdet-i Humâyûn kutlamalarının olacağı belirtilerek, her zaman olduğu gibi resmî daire ve hususî mekânların aydınlatılması, fişek atışından kaçınılması ve sadece top atılabileceği hususunda ikâzda bulunmaktadır⁴². Nisan 1919 tarihinde Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu zor şartlar düşünülerek Sultan VI. Mehmed Vahdeddin'in Velâdet-i Hümâyûn kutlamalarında gemilerden ve kalelerden top atışı ve akşam yapılan şenlikler iptal edildiği gibi cami ve mescitlerde kandil yakılmasından da sarf-ı nazar edildiği görülür⁴³. Aynı yıl Çanakkale (Kal'a-i Sultâniye) İngiliz Kuvve-i Seferiyyesi Kumandanlığı'na halkın da isteğiyle "...*ahalinin şevk ü hevâhin 'ubûdiyetkârîsi münkesir olmamak, halkın yaralı olan yüreklerine merhemâne olacağı...*" ifadeleriyle sadece bir nevbet top atışı için müsaade verilmiştir⁴⁴. Zaman zaman bu kutlamalarda uygulana gelen gemilerden ve kalelerden top atışı ile ilgili bazı sıkıntıların yaşandığı da olmuştur.

Sonuç:

Osmanlı Devleti'nde 19. asrın ikinci yarısından itibaren cülûs ve Velâdet-i Hümâyûn gibi günler bayram, kandil, surre-i humâyûn, hırka-i saadet vs. dinî merasimlerinden biraz daha farklı olarak uluslar arası teşrifat kurallarına uygun bir şekilde kutlanmaya başlamıştır. Bu kutlamalarda diğer devletlerin bahriye kânûnnâmeleri incelenerek oluşturulan 1297(1879/1880) Osmanlı Bahriye Kânûnnâmesi esas alınmıştır. Özellikle Velâdet-i Humâyûn günü atılan top sayısının yirmi birden eksik olmamasına dikkat edilmiş böylece doğabilecek protokol yanlışlıklarının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Top sayısının fazla olması durumunda da 1886 yılında Mehmed Selim Fırkateyn-i Humâyûnu Süvarisinde olduğu gibi devlet malını zarara uğratmaktan dolayı cezalandırılarak maddi zararın bizzat süvariden talep edildiği görülür. Bu kutlamalarda özellikle II. Abdülhamid, V. Mehmet Reşad ve VI. Mehmet Vahdeddin dönemlerinde tasarrufa azami riayet edildiği görülür. Tasarruf gerekçe gösterilerek top sayısının azaltılması veya kutlamaların tamamen fesh edildiği durumlara sıkça rastlanır. Ancak şu da bir gerçektir ki o gün yapılan mızıka gösterileri, topla selamlama, kandillerle yapılan aydınlatma son dönem Osmanlı ahalisini birbirine tutan bağların artmasına, millî duyguların canlanmasına vesile olmuş hatta kutlamaların yapılmadığı dönemlerde halktan gelen talep üzerine *ahalinin şevk ü hevâhin 'ubûdiyetkârîsi münkesir olmamak, halkın yaralı olan*

⁴² BOA, DH.EUM.THR, Belge No:53/10, (18 Şevval 1328).

⁴³ BOA, DH. KMS, Belge No:51-1/55, (19 Cemâziye'l-Âhir 1337).

⁴⁴ BOA, DH. KMS, Belge No:51-1/55, (19 Cemâziye'l-Âhir 1337).

yüreklerine merhemâne olacağı ifadeleriyle bir nevbet top atılmasına müsaade edilmiştir.

ABSTRACT

It was seen that The Navy Protocol Code prepared by predicating on International Protocol Act was complied in the birthday celebrations held in the last Ottoman navy. These celebrations were held in two ways, first of them was the one held on the birthdays of Ottoman dynasties. In these celebrations, 21 gun were fired by the ships belonging to Ottoman navy and flag was hung. Brightening the formal offices; including harbour headships, The Imperial Dockyard (Tersâne-i Âmire) and Naval Schools (Bahriye Mektebi); the ships and the houses whose owners wanted with kerosene lamp, holding harmonica shows, amnesty of the criminals were among the ceremonies held as a tradition at that night. It was seen that the foreign ships anchored at the Ottoman harbours or the Ottoman ships anchored at the foreign countries' harbours joined these celebrations by hanging their flags, firing guns and illuminating with kerosene lamps at that night. The other way of these celebrations was the ones held by Ottoman navy on the birthdays of foreign state dynasties. For this, one of the related government's ship's (Beylik Sefinesi) existing at the Ottoman harbour, giving information to The Foreign Ministry (Hariciye Nezareti) about the date of the celebration with the ambassador and visiting them for thanks after the celebrations were necessary. Ottoman Empire's being down in the dumps both politically and financially in time affected these celebrations, sometimes only guns were fired making out disposal as a case or nothing was made.

Key Words: Birth, Navy, Protocol.